

L'ORDE DE L'HOSPITAL AL COMTAT DE PALLARS (Segle XII)

NOTES I DOCUMENTS

0. Introducció.

La comanda hospitalera de Santa Maria de Susterris fou una antiquíssima i arrelada institució pallarenca amb influència notòria no solament sobre els dos Pallars sinó també a la Ribagorça, la Llitera, l'Alt Urgell, Andorra i Cerdanya. El seu nucli central i originari fou l'Antiga església del segle XI situada al peu d'unes roques, sota la vida de Talarn i prop de la Noguera Pallaresa, tot aprofitant un engorjat ferèstec camí de pas de Tremp a Segur. Actualment el lloc és submergit sota el pantà de Sant Antoni o presa de Talarn. L'indret es troba localitzat al full 252 "Tremp", del mapa a escala 1:50.000 del "Instituto Geográfico y Catastral", entre les coordenades 4° 36' Long. E. i 42° 11' Lat. N.

A través de les línies que seguiran és el nostre propòsit fer un petit esbós dels orígens de la comanda fins a les acaballes del segle XII, basant-nos en la documentació conservada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, fons de Sant Joan de Jerusalem, armari 2, tot ampliant les notícies que a començaments de segle donà Joaquim Miret i Sans en la seva monumental obra *Les cases dels templers y hospitalers en Catalunya*. Aquesta vol ésser la nostra petita però entusiasta col.laboració a l'homenatge que tan merescudament és ret a la modèlica obra i persona del Dr. José Vives i Gatell.

1. L'Església de Santa Maria de Susterris

Si hem de creure registos de documents desapareguts i la mala transcripció d'algun altre,¹ entre el 1011² i el 1035³ fou dotada pels comtes Ramon

1. A.C.A. (Arxiu de la Corona d'Aragó): S.J.J. (Sant Joan de Jerusalem), sec. 1.ª, arm. 2, perg. 3.

2. Any en el qual comença el govern de Ramon IV del Pallars Jussà.

3. Any de la mort del bisbe Sant Ermengol.

i Ermessèn, pel vescomte Oromir i els nobles Guillem Gisclafre, Guillem Borrell i Bernat Oriol, una església dedicada a Santa Maria dins del castell de Susterris “veniens reverentissimus Ermengaudus episcopus in comitatu Pallariensi... in locum venerabilem ad construendam ecclesiam in honore Sancte Marie...”⁴ Els esmentats personatges feren en aital ocasió ofrena de “quantum alodes habemus quod planum est vel habere potuerimus infra terminos de Solzoterras de rivo de Benavent usque ad fonte de Talarn, et de strata de casa de Atone usque in sponda de bax, sic donamus ipsas nostras decimas ob integrum ad domum Sancte Marie vel ad servientes illius”.⁵ I afegiren, “damus ei baptisteriis et defunctiones et penitencias et oblaciones et primicias et cortes ad festivitas Sancte Marie et ad nativitatem Domini et ad ramis palma et ad resurreccionem Domini et ad pentecotes”, a més s’obligà a qualsevol habitant de la parròquia que edificqués una casa o que posseís un parell de bous, la donació censual d’una fanecada de blat i altra d’ordi, un càntir de vi negre i una garba de lli.

L’església al llarg del segle XI deuria haver rebut donacions de pagesos alodials, especialment durant el temps de la seva construcció, com n’és el cas dels esposos Mir i Madrona, els quals el 30 de maig del 1062 ofrenaven per a l’obra del temple la meitat del delme d’una coromina, una vinya i dues peces de terra campa situats a la vila de Susterris.⁶ Ignorem si hi haurien hagut altres dàdives, és de suposar que sí, però no ens han arribat documentades. De tota manera veiem com a partir de la primera meitat del segle XI apareix, abans que les referències del castell, la construcció de l’església amb un nombre indeterminat de clergues que, dedicats al culte diví, viurien de les rendes i de les ofrenes dels parroquians, esporàdiques unes (baptismes i defuncions) i fixes unes altres (les festes litúrgiques de la Mare de Déu, pàsqua, pentecosta, nadal i diumenge de rams). Sembla que junt a l’església hi hauria un hospital vinculat amb ella i els seus clergues per a acollir pelegrins, malalts, pobres i vianants, tot aprofitant que l’indret era lloc de pas forçós en l’eix longitudinal que unia els dos Pallars.

Ignorem el moment precís quan aquesta església i la seva hostatgeria foren traspassats a l’orde de l’Hospital de Jerusalem, l’únic que sabem de cert és que fou el bisbe Sant Ot (mort al 1122) qui els ho donà⁷ poc temps abans de morir.

Junt al temple hi havia edificacions anexas per a la residència del comandador i els frares prou capacitades per a acollir-los amb certa comoditat i guardar-hi tostemps els productes de les rendes.

Al segle XVIII s’escriví sobre aquests edificis⁸: “E après dit prior li féu

4. A.C.A.: S.J.J., sec. 1.ª, arm. 2, perg. 3.

5. Ibid.

6. Perg. original perdut, regist a l’A.C.A.: S.J.J., sec. 3.ª, lligall 1, quadern 1, doc. 51.

7. Apèndix 2.

8. *Visita de la Comanda. 1788*, A.C.A.: S.J.J., sec. 2.ª, lligall 2, fols. 8-10.

—al gran prior de Catalunya— ocular ostenció de la hermita de Susterris y son terme, y digué ésser lo cap de dita encomanda, y que en ella reb dit senyor son principal, com a comanador predit, lo delme y primícia de tots fruits y alguns censos com més llargament consta en los capbreus. Més avant digué com la iglesia de dita hermita que és baix invocació de Sant Joan Baptista és pròpia de dit senyor comanador en nom de sa sagrada religió, sens que lo senyor bisbe de Urgell ni altra persona hi tinga res que veurer, en la qual iglésia hi havia en lo antich fundat un priorat, que al present queda extingit y lo senyor comanador, son principal, fa cumplir las obligacions de aquell fent celebrar las misas en dita capella, per la caritat de las quals paga annualment 24 L. al celbrant, y per sò lo senyor comanador hi posa un hermità per cuydar de dita iglésia o hermita que vuy és Domingo Ramos”.

Al 1883 el temple havia canviat d'invocació; s'hi venerava una gran talla de Sant Antoni abat, prou escaient a la fesomia del lloc, d'ací que a l'hora d'ésser inundat per l'actual embassament, aquest rebé el nom del darrer titular de l'ermita: la presa de Sant Antoni.

2. El Castell de Susterris

Malauradament no en tenim cap rastre arqueològic degut al seu cobriment per les aigües. Fou una fortalesa estretament vinculada amb la de Talarn amb la missió de controlar el pas per l'engorjat de Susterris. Les primeres referències documentals de veracitat indubtable apareixen al 1079 i hom pot comprovar com des dels inicis va lligat a l'administració del castell de Talarn, com un apèndix de faïçó militar: “...et per hoc guardet Guinaman ipso castro de Talarn et ipso balzo de Sots terras, ...et convenit Guinaman que donet potestatem de ipso castro de Talarn a Reimundo, comite, et a Valencia, comitissa, per totas vices que illi demandaverint aut requisierint per semetipsos aut per suos missos, et de ipsas fortizas de Sots terras faciat similitur”.⁹ Pocs mesos després (el 5 de desembre del 1079) els comtes Ramon i Valença infeudaren a Guillem Fulcó “predictos castros Talarn et Soterras”.¹⁰ De la vigilància i cura del lloc n'estava encarregat el castlà de Talarn que ho era a l'ensems de Susterris; el primer que coneixem és un tal Oli-ba Bernat.¹¹

Talarn, igual que Susterris, eren dos llocs del comte (venuts a la Corona des del 1192) infeudats a algun personatge de confiança i amb un castlà comú.

Al 1346 s'escriví en el “Liber Feudorum Viccariae Pallariensis”: “Lo castell de Talarn és del senyor Rey, e té.n aquell a feu Iacart de Talarn, e trobe.s

9. És un pacte del setembre del 1079. MIQUEL ROSELL, P.: *Liber Feudorum Maior*, Barcelona, C.S.I.C., 1945, vol. I, pàg. 86, doc. 72.

10. *Ibid.*, pàg. 87, doc. 73.

11. *Ibid.*, pàgs. 88-89, doc. 74.

en lo registre dels feus que Sots terras és del terme del dit castell e que lo castlà de Talarn prometia dar potestat del dit castell e de Sotz terras".¹²

3. Formació del patrimoni

3.1. Donacions

Ocupen el major nombre de documents. Cal veure-hi en aquest fenomen el creixement del domini de l'orde i llur consideració per l'empresa i tasca hospitalera i defensora dels llocs sagrats de Palestina, agradosa als coetanis; a més, la centúria que ens ocupa presenta la característica de voler comprar d'alguna manera la felicitat celestial ("si ut aqua extinguit ignem sic elemosenam extinguit peccatum" diuen els textos d'algunes donacions), per això els cristians feien freqüents ofrenes d'allò que era més preat: les terres.¹³

Per la categoria dels donadors les podem considerar dividides en:

3.1.1. *Donacions comtals*

Des d'un bon principi foren els comtes els iniciadors i protectors de la novella institució. En un comtat tan septentrional i sense problemes ja de reconquesta, no hi havia cap raó de tipus militar per a protegir el nou orde; l'única cosa que ens fa entendre l'afecció de l'alta noblesa pallarenca és el fet d'ésser membres d'un estament de cavallers, i per tant del mateix grup social.

a) *Al Pallars Sobirà*. Des del 2 de maig del 1139 en que Artau III i Gibert Oliver donaren un capmàs a Espot¹⁴ se succeïren altres tres donacions al voltant de Bretui¹⁵ que formaren el nucli més important a l'Alt Pallars del patrimoni santjoanista, donacions que es concretitzen en cinc capmasos alodials i el domini sobre dos homes i sos béns a Montcortés i Bretui. El motiu fou sempre la remissió de l'ànima. Els tres primers s'ofrenen a l'orde o als seus frares, sense especificar, en canvi en el darrer, del 1178, s'indica ja la comanadoria de Susterris¹⁶ com a receptora de la dàdiva. Com més endavant veurem en el cas del Pallars Jussà, bona part de les donacions comtals semblen ésser béns fiscals ocupats per antics "possessores" lliures que paulatinament caigueren en dependència i es trobaren gravats amb una sèrie d'imposicions que ara passaren íntegrament al nou senyor territorial.

12. BERTRAN I ROIGÉ, Prim: *El "Liber Feudorum Vicariae Pallariensis"*, "Ilerda" XXXVIII (1977), pàgs. 88-89.

13. DUBY, Georges: *Economía rural y vida campesina en el Occidente medieval*, Barcelona, Ed. Península, 1968, pàg. 230.

14. Apèndix 1.

15. Apèndixs 10, 12 i 16.

16. Apèndix 16.

b) *Al Pallars Jussà*. Els comtes del Pallars Jussà, amb una coetaneïtat semblant a la dels seus parents del nord, s'esforçaren també pel capteniment de l'Hospital. Cinc donacions, de les quals tres són testamentàries, formen el conjunt de donatius perpètuus per part dels més alts dignataris del país que, en el fons, reflexaven l'esperit protector envers un orde cavalleresc molt considerat per l'ambient de l'època. Els béns aportats al llarg dels anys contituïren el nucli central i base administrativa de totes les possessions pallarenques; el primer dels aportats per donació (1151) correspon al que més tard fou el nucli central i base administrativa de la comanda: el castell i la vila de Susterris amb l'almúnia de Samalomina,¹⁷ així s'arrodonia el domini dels hospitalers fins ara reduït a l'església de Santa Maria, en mans de l'Hospital al menys des del 1122.¹⁸

Aquesta primera donació comtal seria prou àmplia (segons es pot deduir dels límits que dóna el document) i a més deuria incloure els drets usualment inherents al domini territorial: monopolis de molins, pastures, conduccions d'aigües, empriu de boscos, etc.

La benvolença dels comtes del Pallars Jussà es perllongà cap a la meitat del segle amb altres deixes ben estrambòtiques com fou la donació per Arnau Mir del domini eminent del comtat al 1157 amb els següents termes: "In primis dimitto ad Deum et ad Hospitalem de Iherusalem totum meum comitatum et ad filium meum Raimundum quod teneat per manus seniorum Hospitalis... et filius meus sit suus homo et donet illis potestatem iratus et paccatus de predicto honore, in tali vero convenientia quod Hospitalis habeat per unamquemque villam unum mansum de melioribus... Et mando et precor senioribus Hospitalis quod meus comitatus numquam sit sine persona comitis qui meum comitatum gubernet..."", sembla doncs que es repetí aquí el mateix esperit que envoltà el testament d'Alfons I el Batallador amb algunes clàusules correctores, especialment la darrera que hem transcrit més amunt en virtut de la qual es garantia la permanència de la institució comtal com la forma de govern del país.¹⁹ L'estrany testament fou confirmat al 1164²⁰ on sembla endevinar-s'hi una possible pertinença del comte a l'orde militar al qual deixa ara, a més a més, el seu llit, l'arnès i el cavall i la somera, junt amb cinc morabatins anuals com a reconeixença de la superior senyoria de l'Hospital, bo i manant que fos sebollit a l'església de Susterris. Miret i Sans²¹ i Valls i Taberner²² encara ens parlen d'una tercera confirmació al 1171, poc abans del traspàs del comte Arnau Mir III.

17. Apèndix 8.

18. Apèndix 2.

19. MIRET I SANS, Joaquim: *Les cases de Templers y Hospitalers en Catalunya*, Barcelona, 1910, pàgs. 84-85. També VALLS TABERNER, Ferran: *Els comtats de Pallars i Ribagorça a partir del segle XI*, "Obras selectas", Barcelona, C.S.I.C., 1961, pàgs. 149-151.

20. Apèndix 13.

21. MIRET I SANS, Joaquim: *Les cases...*, pàg. 133.

22. VALLS I TABERNER, Ferran: *Els comtats...*, pàg. 153.

D'aquesta figura comtal tan benvolent per als hospitalers encara n'hem d'esmentar l'autorització per a repoblar el Palau de Noguera amb gent de Talarn i per a refer la seva església tot posant-la sota la invocació de Sant Joan (1161);²³ l'indret, amb el temps acabaria essent un dels puntals del senyoriu territorial i jurisdiccional al Pallars fins al punt que al segle XIV ja era un priorat depenent de Susterris, com el proper de Muntanyana, a la Ribagorça;²⁴ al Palau s'anaren a recloure tots els frares després de les crisis demogràfiques del segle XIV, "atenent que.l dit loch de Sosterres és vengut en tanta disminució de pobladors e de renda, per la qual rahó en temps passat fou ordonat que dels preveres que servien en la ecclesia de Sosterres fossen mudats a Palau he fonch fet priorat".²⁵

L'actitud personal del comte fou també seguida per la comtessa Òria o Àurea, enamorada dels ordes militars; en el seu testament del 1178 inclogué unes clàusules de benefets als esmentats ordes que transcribim per la seva singular expressió: "... et laxo uno meo xarich (aparcer sarraí) que habeo in Capannas ad illa cavalleria del Temple ipso melior que ibi habeo cum quali hereditate illum guadainnavi, et laxo alio xarich in Calaturab ad illo Hospital de Iherusalem per nomine Ali Alachum cum quali hereditate illum guadainnavi".²⁶

En general, el motiu o estímul de totes les donacions fou també la remissió de l'ànima, i només una vegada²⁷ hi ha un cas d'elecció de sepultura.

3.1.2. *Donacions de particulars*

Al contrari de les comtals, presenten una tònica creixent al llarg del primer segle de presència dels hospitalers al comtat, com es pot comprovar al quadre n.º 1. Els donadors de béns immobles solen ésser propietaris alodials, lliures, encara no immersos en el sistema senyorial; d'aquesta manera l'orde adquirí una sèrie de possessions d'importància incalculable per manca d'una part o pel silenci i parquedat de la documentació conservada.

Els motius de les ofrenes són molt variats, amb tot la gran part poden incloure's dins del gran grup de les anomenades "donationes pro anima", i en conseqüència destinades a guanyar els sufragis de l'Església; aquest sistema, com diu el prof. García de Valdeavellano,²⁸ contribuí d'una manera grandiosa a la formació dels grans dominis territorials dels monestirs, canòniques i altres establiments religiosos. N'hi ha que no especifiquen el motiu,

23. Apèndix 11.

24. MIRET I SANS, Joaquim: *Les cases...*, pàg. 446.

25. MIRET I SANS, Joaquim: *Les cases...*, pàg. 453.

26. MIRET I SANS, Joaquim: *Les cases...*, pàg. 133.

27. Apèndix 13.

28. GARCIA DE VALDEAVELLANO, Luís: *Historia de las instituciones medievales españolas*, Madrid, Rev. de Occidente, 1968, pàg. 247.

i algun és per a fer-se enterrar,²⁹ altres per a agrair favors a persones que ostentaven càrrecs dins de l'orde,³⁰ o també per qüestions de culte com la il·luminació de l'església o l'ajuda a la construcció d'una de nova.³¹

Pel que fa a l'objecte donat, hi trobem encara més varietats. Reduïts en forma esquemàtica, podem considerar-hi els següents tipus:

- a) béns territorials: horts (documents 77 i 57).³²
  - vinyes (doc. 57).
  - capmasos (docs. 175, 45, 375 i 147).
  - llinars (doc. 35).
  - terres en general (doc. 149).
  - pastures (doc. 14).
- b) oliveres (docs. 125 i 77).
- c) cases i vivendes (docs. 104 i 126).
- d) censos sobre diversos béns (doc. 282).
- e) diners.
- f) drets jurídics (doc. 324).
- g) béns en espècies: grans, vi, etc. (docs. 344 i 315).

A vegades no s'especifica res concret, sinó tot el que el donador posseeix en un determinat lloc amb la fórmula de "totum hoc quod nos habemus in..." o altra similar.

Cal esmentar alguna donació que hem trobat "sub condicione", concretament la del doc. 149 que realitza la donació sempre i quan no tinguin els donadors fills legítims, en el cas contrari, aquests hauran de fer algun altre tipus de donació compensativa.

També s'ha de dir que no tots els donatius es fan "ex professo" a l'establiment de Susterris, centre administratiu; la gran part d'ells, sobretot al Pallars Sobirà, són fets a l'orde en general i als seus pobres: "...donamus Deo et sancto Iherosolimitano Hospitali et ad pauperibus eiusdem loci...", "...domino Deo et Khersolimitano Hospitali et ad pauperibus eius...", solen ésser expressions comunes, i no és fins al 1178 que trobem una donació al comandador de Susterris com a tal, i fins al 1145 la comanda d'aquest nom com a receptora d'una ofrena.³³

3.2. Compra-vendes

Sota aquest epígraf agrupem les adquisicions de béns a canvi d'un lliurament de diners que equival a l'adquisició feta i els que han estat adquirits

29. A.C.A.: S.J.J., sec. 1.ª, arm. 2, perg. 9.

30. Ibid., perg. 6.

31. Ibid., perg. 112.

32. Tots els docs. que s'esmenten són pergamins de la secció 2.ª, armari 2, i la seva relació apareix per orde cronològic.

33. Apèndix 6.

prèvia entrega d'una quantitat pecuniària en compensació del pseudo-donatiu; aquest darrer sistema fou el preferit en el major nombre de casos.³⁴

Documentalment els trobem en una proporció molt més ínfima que les donacions, i és difícil veure-hi en elles una coacció possible dels frares per tal d'arrodonir els seus dominis.

Com hem fet anteriorment, poden considerar-s'hi dos tipus segons la categoria social dels venedors:

3.2.1. *Vendes comtals*

Solament se'n fan al Pallars Sobirà i serviren per a arrodonir les possessions al voltant de Bretui. Comencen al 1141³⁵ amb adquisicions de salines per a formar un petit monopoli d'aquest producte. Una segona compra-venda datable al 1154³⁶ en que el comte Artau III vené un capmàs, i una tercera del 1172 feta per Artau IV³⁷ d'un altre capmàs també al voltant de Bretui, són el conjunt de les que s'han pogut localitzar. En els tres casos el pagament es féu en morabatins.

3.2.2. *Vendes de particulars*

Només n'hem trobat sis, que s'han de localitzar geogràficament en el Pallars Jussà, al voltant de Susterris. S'inicien al 1138 amb una compra feta a Mir Gerreta de tots els seus drets, aous i honors que tenia en possessions situades dins de dominis de l'Hospital.³⁸ La darrera del segle XII, des d'un punt de vista cronològic, es féu al 1195.³⁹

La tipologia de béns adquirits ofereix força diversitat, car tant s'hi poden trobar honors (doc. 153), com molins (doc. 78) o delmes (doc. 186); amb tot dominen els béns del tipus de cases (doc. 342), horts, llinars, canemars, etc. (docs. 419, 92, 148).

Aquesta diversitat, així com la seva distribució temporal, que podeu veure al quadre n.º 2, fa pensar novament en la inexistència d'un plantejament de la política adquisitiva per part de l'orde en aquesta etapa i lloc.

3.3. Anàlisi del procés de creixement

L'observació dels quadres 1 i 2 on s'hi reflecteix tot el procés d'adquisició de béns, ja sigui per compra-venda o per donació, ens confirma en la idea

34. A.C.A.: S.J.J., sec. 1.ª, arm. 2, perg. 78.

35. Apèndix 4.

36. Apèndix 9.

37. Apèndix 15.

38. A.C.A.: S.J.J., sec. 1.ª, arm. 2, perg. 153.

39. Apèndix 20.

ja expressada anteriorment de que no hi hagué una política preconcebuda de formació d'un gran patrimoni. Pensem que si es formaren dos nuclis, el de Bretui al Pallars Sobirà i el de Susterris-Talarn al Pallars Jussà, fou senzillament per raons de coneixença i de voluntat en el segon cas, i de benvolença per part dels comtes en el primer.

Podem adonar-nos com el ritme d'adquisició de béns presenta una sèrie d'oscil·lacions ben acusades. D'antuvi, sembla que els decennis 1141-1150 i el de 1171-1180 són els de major activitat tant en donacions com en compres, fenomen que de moment només deixem anotat i que caldria veure si respon a una tònica similar en altres entitats pallarenques.

Cal remarcar també un fet ben notori: el procés d'adquisició de béns s'inicià a base de compres de finques al voltant de Susterris, i en segon lloc mitjançant les donacions fetes pels comtes del Pallars Sobirà (dècada del 1130 al 1140), seguides per donacions de particulars i compres (dècada del 1141 al 1150) i tanca el procés inicial amb les ofrenes dels comtes del Pallars Jussà (dècada del 1151 al 1160).

És curiós d'observar també com els preus de la terra i en general dels mitjans de producció s'elevà notablement fins a triplicar-se des del primer terç del segle XII fins a les acaballes, si judiquem pels preus de venda dels capmasos adquirits per l'orde al llarg del segle XIIè.

3.4. Privilegis comtals

N'hem aconseguit dos i als Pallars Jussà. El més antic, que transcrivim a l'apèndix 11, és una autorització que féu el comte Arnau Mir III a l'Hospital per a poder edificar una església nova a la vilanova del Palau de Noguera, dedicada a Sant Joan,⁴⁰ i construir vivendes per a allotjar els frares hospitalers i les seves virtualles.

L'altre del 5 d'agost del 1178, atorgat pel comte Ramon feia exempts dels serveis d'host i cavalcada tots els vassalls de l'orde que residien en el seu comtat.⁴¹

3.5. Estructura del domini

Malgrat la migradesa documental pel que fa al primer segle (42 pergamins entre 1138 i 1198), es poden fer algunes consideracions sobre l'organització dominical de la comanda en el període inicial de la seva existència.

Primerament, no hi ha dubte que el centre de gravetat del patrimoni se

40. Hem de relacionar amb aquest fet la donació que féu un tal Pere del Pallars el 19 de gener del 1169 (doc. 112) que diu textualment: "... dimitto etiam decimam predicti totius molendini ad aliam novam ecclesiam Sancti Iohannis...".

41. A.C.A.: S.J.J., sec. 1.ª, arm. 2, perg. 258.

situa entre Susterris i Talarn. Al redós del nucli originari de la comanadoria és on s'hi troben les principals finques i cases i on hi continuaren essent al llarg de tota l'Edat Mitja.

A part d'aquest nucli central, un inventari datable vers el 1180, de l'època del comanador Berart, ens permet conèixer l'àmbit geogràfic del domini territorial,⁴² que ja en aquella època s'estenia de la següent manera:

Pallars Jussà: Salàs de Pallars, Palau de Noguera, Toló, Castissent, Cabdella.

Pallars Sobirà: Tírvia, Bretui, Montcortès, Espot.

Ribagorça: Barruera, Erill la Vall, Taüll, Siscar, Monesma, Viu de Llevata, Bonansa, Tolva, Montanyana.

Litera: Saidí.

3.5.1. *Producció agrícola*

La principal activitat econòmica en que es basà el domini territorial dels santjoanistes fou l'agricultura, i dintre d'aquesta destacà sobre manera la possessió de "capmasos", comprats o donats, dels quals n'hem localitzar documentalment 17 al Pallars Jussà i 8 al Pallars Sobirà. Per la descripció que hi ha d'algun d'ells, concretament el contracte establert al 1193 pel comanador Guillem de Castellvell a favor del matrimoni format per Ramon i Maria,⁴³ diu que comprenia a més d'un nombre indeterminat de cases, tres vinyes, qui-sap-los horts i diverses peces de terra per al conreu de cereals.

L'exemple suara esmentat ens mou a fer una consideració ja observada a altres indrets d'Europa i d'Espanya, i és el que els ordes militars rarament practicaven l'explotació directa dels seus dominis,⁴⁴ sinó que els arrendaven o feien contractes d'establiment a favor de colons a canvi d'un cànon fixe, que al nostre cas es degué pactar a mitjans del segle XIII; aquest cànon s'expressava en fruits del camp o en animals de corral (aus i pernils, especialment), i alguna vegada en diners; d'aquesta manera la producció del domini pel que fa a la comanda era bàsicament estable però segura.

Tot i no tenir notícies ni quantitatives ni qualitatives per a aquest primer període, podem suposar que la producció més important fou la de cereals, car la major part dels censos que es paguen són en cafiços d'ordi, blat i civada, o bé en fogaces de pa, que evidentment es fabricava amb la producció pròpia del pagès.⁴⁵

42. MIRET I SANS, Joaquim: *Les cases...*, pàgs. 539-540.

43. A.C.A.: S.J.J., sec. 1.ª, arm. 2, perg. 346.

44. DUBY, Georges: *Terra e nobiltà nel medio evo*, Torino, 1971, pàg. 31 isgts.

45. Vid. per ex. l'apèndix 9.

En les propietats no faltaven tampoc les vinyes, que trobem tant en les terres del Pallars nord com en les del sud (s'esmenten tres casos); alguns capmasos tenien fins i tot tres peces de vinya, com hem vist anteriorment i que per a una millor producció solien estar situades en parts de solana.⁴⁶ Comparativament sembla que hi hagué una certa minva respecte a la producció vitícola dels segles IX-X, fenòmen que cal posar en relació amb l'obertura comercial dels dos Pallars cap a les terres del sud a mida que avançava la reconquesta, i que permeté la importació dels vins meridionals, més qualificats.

Troblem també l'explotació de l'olivera, concretament a la Conca de Tremp, en quantitats reduïdes,⁴⁷ com és el cas d'un dels dos oliverars coneguts que tenia només 8 oliveres.⁴⁸

Part de la terra, concretament la més propera a les viles de Talarn i Susterri, així com també algun troç de cada capmàs, es dedicava a l'hort; eren sempre peces de terra molt properes a fonts o torrenteres, ja que les plantes hortícoles necessiten abundosa aigua per a regar: no sabem quines s'hi collien, ben segur que no hi mancaven els enciams, les cols, les bledes, l'all i la ceba. Respecte al preu de la terra no sembla ésser massa elevat, fenòmen explicable en part per la petitesa de l'espai dedicat a aquest tipus de cultiu.⁴⁹

Igualment el camp ofereix la seva riquesa forestal, aquesta però sota el control directe del comanador,⁵⁰ així com també les poques pastures aconseguides arreu del Pallars, l'ús de les quals se cedia a ramaders i colons a canvi d'un cànon per al seu empriu ("boscatium" i "pascuaticum").⁵¹ Els nuclis més importants eren situats al voltant de Bretui i Montcortès, al Pallars Sobirà.

A les terres de la comanda s'hi conreaven també plantes industrials, concretament lli i cànem es troben en algunes donacions del 1145⁵² i 1147,⁵³ a Talarn i Galliner (Pallars Jussà).

3.5.2 *Ramaderia*

També tenim molt poques notícies sobre l'economia ramadera de la comanda. Com és natural a un indret de muntanya on el ramat ha tingut sempre un paper de complement importantíssim de l'agricultura i l'alimentació,

46 ABADAL I VINYALS, Ramon d': *Catalunya carolingia, Els comtats de Pallars i Ribagorça*, vol. III, Barcelona, 1955, pàg. 50.

47. Apèndix 7.

48. A.C.A.: S. J.J., sec. 1.ª, arm. 2, perg. 125.

49. Vid. per ex. l'apèndix 20.

50. DELAVILLE LE ROULX, J.: *Cartulaire général de l'Orde des Hospitaliers de S. Jean de Jérusalem (1100-1310)*, Paris, Ed. Laroux, s.d., vol. I, doc. 259.

51. Vid. per ex. els apèndixs 8 i 14.

52. Apèndix 6.

53. A.C.A.: S.J.J., sec. 1.ª, arm. 2, perg. 35.

hi havien explotacions de bestiar de tota mena, només que aquí, com s'esdevé amb el cultiu del camp, la quasi totalitat de l'explotació no la feien directament els frares, sinó els colons, els quals pagaven a canvi un cànon fixe en gallines, pernils o caps de bestiar com es descriu al "Capbreu Antich"⁵⁴ redactat a mitjans del segle XIII i que publicarem més endavant amb un anàlisi previ. Les úniques referències que hem trobat per al segle XIIè són el cobrament de dos desmes per dues possessions de Talarn, donades a Susterris al 1195, delme que comprenia 2 gallines⁵⁵ en cada cas. L'aviram ja és sabut que fou un tipus d'animal present a qualsevol casa de pagès o de menestral, per la seva facilitat de cria, la producció d'ous i les possibilitats d'alimentació amb la seva carn un cop la gallina era vella i havia esgotat la seva potència. Presumiblement aquelles gallines deuriem anar destinades a l'augment del galliner de la comanda, per a fornir el menjar destinat a frares i pobres acollits. Sabem també que posseïen espais de pastures suficientment grans per a mantenir-hi, en un cas concret, 3.000 ovelles i 40 eugues i vaques;⁵⁶ encara que no fossin explotades directament pels frares, en deuriem treure algun benefici mitjançant el pagament de les imposicions acostumades de pasturatge i de possessió de caps de bestiar.

Malgrat que no existeix cap altra referència, no podem descartar l'explotació porcina per part dels frares i dels colons, com tampoc la presència de les arnes d'abelles, la cria de cavalls, mules i someres, especialment útil per al desplaçament dels senyor (com una mula que els costà 30 sous a darreries de segle, o un cavall 4 morabatins i 10 sous, ambdós destinats al transport de viatgers,⁵⁷ o la possessió de bous necessària per a la feina del camp.

3.5.3. *Indústria*

Al ser més aviat una activitat humana que un bé inventariable i àdhuc objecte de venda o cessió, amb prou feines és esmentada als documents, fins al punt que només n'hi ha referències marginals per al cas dels molins;⁵⁸ comprats al 1141 a Talarn, possiblement de tracció hidràulica, deuriem haver-se adquirit per a constituir amb ells un incipient monopoli senyorial i la seva explotació degué estar directament controlada pels frares o per operaris vinculats a ells.

54. A.C.A.: S.J.J., sec. 2.ª, arm. 2, lligall 4. Un fragment d'aquest capbreu ha estat publicat als "Quaderns d'Estudis Andorrans" 1 (1976), pàgs. 103-106.

55. Vid. apèndixs 21 i 315.

56. Apèndix 18.

57. MIRET I SANS, Joaquim: *Les cases...*, pàg. 539.

58. Apèndix 3.

3.5.4 *Mineria*

L'única esmentada és la salinera, d'explotació antiquíssima al Pallars Sobirà. Al 1141 la comanadoria de Susterris comprà sis eres de sal al lloc de Castellsalat, prop de Bretui, al comte Artau III, per 11 morabatins d'or.⁵⁹ Aquest producte acabaria d'arrodonir les varietats de possessions dels del senyoriu hospitaler, ja que el podien vendre o mercadejar amb substanciosos guanys, car de tothom és conegut el seu elevat valor en la dieta alimentícia humana i animal, el seu empriu per a la conservació de carn i peix i fins i tot el seu ús com a element simbòlic en els ritus de l'Església. Malauradament la pobresa documental de nou no ens permet tampoc formular cap hipòtesi sobre la seva àrea de consum, sistemes d'explotació, elaboració, etc., l'únic que sembla factible suposar és que bona part del producte aniria destinat a la venda i subministre de cara a l'àrea geogràfico-humana inclosa dins del seu senyoriu territorial, mentre que una altra part, més reduïda, deuria abastir les necessitats dels frares.

4. Els frares

Ja hem dit que no coneixem el moment exacte de la formació de la comanda hospitalera. La primitiva església i dependències annexes que serviren d'allotjament de pelegrins, pobres i malalts deuria estar sota la cura d'algun clergue i donats.

Al 1139, per primera vegada, trobem un membre de l'orde per les terres del Pallars, és un denominat "Pere Ospitaler"⁶⁰ qui reb donacions a Espot del comte Artau. Aquest moment hi ha encara una continuïtat de la tasca primicera de l'orde, això és, servir els pobres i pelegrins que transitaven pel camí antic que unia els dos Pallars, o sigui, responen a l'actitut original de la seva creació poc abans de la reforma que els convertiria en orde militar.

Al 1141, aquell primer hospitaler apareix ja envoltat d'una comunitat amb un tal Guillem i "alii confratribus qui ibidem sunt".⁶¹ Pere continuà com a cap fins, almenys, el 1143,⁶² i el seu govern fou l'etapa que podem considerar d'assentament, gràcies a la consecució d'un petit patrimoni i el suport de l'autoritat comtal i fins i tot del vescomte Pere de Vilamur.⁶³

A partir del 1145 figura només fra Guillem com el nou cap de la comanda⁶⁴ i la seva tasca deuria perllongar-se fins a darreries del cinquè decenni

59. Apèndix 4.

60. Apèndix 1.

61. Apèndixs 3 i 4.

62. Apèndix 5.

63. Ibid.

64. Apèndix 6.

del segle, car al 1161⁶⁵ en la primera relació possiblement completa dels membres de la comunitat ja no hi surt: en aquest moment estava formada per un comanador, Bernat de Segú, i els frares Joan de Ripoll, Gerreta, Martí de Jou, Guillem de Castelló i Fortun. L'any següent, 1162,⁶⁶ trobem una relació de membres notòriament canviada, ja que hi figuren un Arnau Ramon i els seus confreres Bremón, Ramon Bernat i Pere, mentre que al 1172⁶⁷ una relació documental ens torna a oferir un repertori més d'acord amb el del 1161, format per Pere de Besora (comanador?), Arbert, Gallart, Guillem de Castelló, Martí de Jou, Gerreta, Fortun i un tal Arnau, gramàtic (potser l'Arnau Ramon del 1162?), que dona un toc culturalista a l'ambient de la comunitat hospitalera. De nou al 1178⁶⁸ apareixen modificacions amb l'existència del comanador Berart i de fra Bernat de Turmeda, durant el govern del primer dels quals hi hagué una intensa activitat com es desprèn del memorial publicat per Miret i Sans, ja esmentat.⁶⁹ La dècada següent, al 1187,⁷⁰ tornem a tenir una altra relació completa dels frares, encapçalada per Bernat de Rocanegada amb el títol de "comanador del Pallars" i els frares següents: Pere de Talarn, Gasol, Bernat de Santa Engràcia, Arnau Roger, Fortun, Vidal i el gramàtic Arnau; interessa remarcar que ja hi trobem un bon grup que procedeix del país, de manera que hi ha un clar arrelament de la institució a la terra, fins al punt que la gent de l'indret hi entra a formar part.

Finalment, l'últim del segle localitzat fins ara ha estat el comanador Gue-rau de Sarais⁷¹ qui almenys governà Susterris des del 1195.

5. Cloenda

En les dades precedents hem intentat fer una anàlisi genèrica en la mida que ho han permès els escadussers documents del segle XII. La tònica general és que aquest període serví a Santa Maria de Susterris per a endegar el seu posterior procés de creixença que cal situar al segle XIII, segle en el qual hi trobem un increment molt notable de donacions i compra-ventes que comportaren una ampliació de l'espai geogràfic del domini territorial. Fou també una època en la que augmentaren el nombre de membres de l'orde residents i s'estructuraren els càrrecs que en aquesta primera etapa encara no s'havien definit. El període que hem intentat descriure fou des d'un punt de vista institucional ben interessant car es reflectí, en el cas concret de Susterris, el canvi de l'esperit de l'orde arran de la modificació dels seus estatuts i

65. Apèndix 11.

66. Apèndix 12.

67. Apèndix 12.

68. Apèndix 16.

69. MIRET I SANS, Joaquim: *Les cases...*, pàg. 539.

70. Apèndix 19.

71. Apèndix 20.

L'ORDRE DEL HOSPITAL AL COMTAT DE PALLARS

conversió en orde militar; el canvi significà concretament un nou capteniment envers la riquesa, es bandejà l'esperit primitiu d'hospitalitat pel d'aconseguir uns ingressos amb els quals l'orde reformat, junt amb el Temple, organitzaven les seves empreses militars en defensa de la Terra Santa.

PRIM BERTRAN I ROIGÉ

QUADRE NÚM. 1

ESQUEMA DE LES DONACIONS

<i>Anys</i>	<i>Núm. donacions comtals</i>	<i>Núm. donacions particulars</i>	<i>Total</i>
1130-40	1		1
1141-50		4	4
1151-60	4		4
1161-70	2	2	4
1171-80	3	6	9
1181-90		6	6
1191-1200		5	5
Total...	10	23	33

QUADRE NÚM. 2

ESQUEMA DE LES COMPRES REALITZADES PER L'HOSPITAL

<i>ANYS</i>	<i>Als comtes</i>		<i>A particulars</i>		<i>TOTAL</i>
	<i>Núm.</i>	<i>Preu</i>	<i>Núm.</i>	<i>Preu</i>	
1130-1140			1	10 sous grosos	1
1141-1150	1	11 morab. d'or	3	9 sous grosos 40 sous	4
1151-1160	1	54 morab. d'or			1
1161-1170					
1171-1180	1	100 morab. d'or	1	60 sous	2
1181-1190			1	10 sous	1
1191-1200			1	18 sous	1
TOTAL	3		7		10

DOCUMENTS

1

1139, maig, 2.

Artau, comte, i Gibert Oliver, donen un campmàs a l'Hospital, en propi alou, situat a Espot i que era de Ramon Bernardet fill de Gibert.

A.C.A.: S.J.J., sec. 1.^a, arm. 2., perg. 82. (Trasllat de l'original).

Edic. parc. MIRET I SANS, J.: *Les cases...*, pàg. 41-42.

Notum sit omnibus hominibus qualiter ego Artalaus, comes, et Girbert Oliver, donatores sumus domino Deo et sanctum Iherusalem Hospitale, unum campmansum in Espot Sola, de Ramon Bernardot de Amig, filio suo, sensum et usaticos et decimas et fidanzas et chestias quas nos abemus et habere debemus in ipsum campmansum, sic donamus ad Ospitale Iherusalem ad alaudum proprium, francum et liberum, per nos et posteritate nostre per secula cuncta, pro redempcione anime nostre et de parentum nostrorum vivum et mortuorum, et recepit ipsum donum Pere Ospitalarius, et est manifestum siquis hoc predicta inquietaverit vel absceetaverit vel disrumperit, nullus homo vel femina sint excommunicatus et in morte.

Facta ista carta, sexta nonas madii, anno .II. regnante Ledovico rege.

Sig+num Artallus, comes, Sig+num Girbert Oliver, qui hec donatio fecimus scribere et manibus nostris firmamus et testibus firmare rogamus.

Sig+num Mir Genota. Sig+num Silvanus de Caverge. Sig+num Gaucerandi de Iou, testes sunt.

Guillelmus, sacerdos, rogatus scripsit die et anno (signum) quod supra.

2

1140, octubre, 14.

Pere, bisbe d'Urgell, tornà i confirmà a Santa Maria de Susterris tot el que sant Ot li havia donat, amb el consentiment d'Arnau Ramon propietari de l'honor dins el qual era edificada l'església.

A.C.A.: S.J.J., sec. 1.^a, arm. 2., perg. 120.

Edic. parc. MIRET Y SANS, J.: *Les cases...*, pàg. 42.

Pateat cunctis presentibus et futuris, quod ego Petrus, Dei gracia Urgellensis episcopus una cum consilio canonicorum sedis, reddo, dono et con-

cedo ecclesia sancte Marie Subtus terre, cum suis pertinentiis et directis ubicumque sint, et domino Deo et Hospitali Iherosolimitano, fratribus presentibus et futuris quam olim dompnus Odo, beate memorie [...] sedis presul cum sensu et voluntate Arnalli Raimundi in cuius honore prefata ecclesia erat iam dicto Hospitali, libere et absolute dederat. Id circo ego quod ille sanctus egit laudo et confirmo, ut habeat et possideat semper ad servicium Dei et pauperum Christi. Siquis contra hanc nostram scripturam ad inrumpendum surrexerit non valeat vindicare quod requisierat, sed in quadruplum componat et carata stabilis permaneat.

Actum est hoc .II. idus octubri, anno .C.XL. post .M., ab incarnatione Domini.

Sig+num dompni Petri, episcopi. Sig+num Petri Guillelmi, archidiaconi. Sig+num Bernardi, sacriste. Sig+num Bernardi, prioris. Sig+num Bernardi [...] Sig+num Arnalli Mironis, comitis. Sig+num Stephanie, comitisse. Sig+num Artalli, comitis. Sig+num Guillelmi. Arnalli. Sig+num Raimundi operari.

Ego Ato rogatus scripsi (signum) die et anno prefato.

Sig+num Bernardi, Urgellensis episcopi.

3

1141, juny, 16.

Guillem Guillem, amb la seva esposa i el seu fill, donen a l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem el delme dels molins que tenien en el terme de Talarn, al comtat de Pallars. Reberen per aquesta donació quatre sous grossos, "in rem valentem".

A.C.A.: S.J.J., sec. 1.ª, arm. 1., perg. 78.

Igitur, in Dei nomine. Ego Guillem Guillem, et coniux mea Adalez et filio nostro Pere et alios filios nostros, nos in simul, facimus carta donationis et venditionis ad Deum et sancti Hospitalis Iherusalem et ad te Petro hospitaler, et ad Guillem et ad aliis confratribus qui ibidem sunt vel adveniendi erunt, de decima que habemus de molinos in comitatu Paliarense in termino de chastro Talarn, in loco vocitato ad illas Chadolas super illa Verneda, et sunt in insola de Gonbal, adveniunt ad nos per hedificatione et per planta, et damus hoc et vindimus per fide sine engano de quantos molinos nos ibi abemus vel in antea habuerimus. Ista donacione iamdicta donamus propter remedium anime nostre et parentum nostrorum, et venditione recepimus de vos precio placibile .IIII.or. solidos grossos in rem valentem. Et est manifestum quod si nos donatores et vinditores aut ullusque homo vel femina qui ista carta donacione et vinditione inquietaverit, in dublo componat, cum sua melioratione. Et in antea hec scriptura et carta firma permaneat omnique tempore.

Facta ista carta donacione et venditione .XVI.mo. kalendas iulii, anno .IIIP. regnante Leduigo rege.

Sig+num Guillem Guillem. Sig+num Adalez, coniux mea. Sig+num Pere Guillem et aliis fratribus meis et filiis de Guillem Guillem et Adalez, qui ista

carta donatione et venditione rogavimus scribere et firmamus et testibus firmare rogamus. Sig+num Guillem Remon de Burb, milite. Sig+num Bernardi Pere barba roia. Sig+num Remon Pere de Altariba, qui sunt testes.

Guillelmus, sacerdos, rogatus scripsit die et anno que supra (signum).

4

1141, agost, 31.

Artau, comte, i Agnès, comtessa, venen a l'Hospital de San Joan de Jerusalem, sis res de sal en el terme de Castellsalat, del comtat de Pallars Sobirà, a canvi d'onze morabatins d'or.

A.C.A.: S.J.J., sec. 1^a, arm. 2., perg. 31.

Edic. parc. MIRET Y SANS, J: *Les cases...*, pàg. 43.

Igitur, in Dei nomine. Ego Artallus gracia Dei comes et coniux mea dompna comitissa Agnes, facimus carta donacionis et venditionis ad Deum et sancti Hospitali Iherusalem, propter remedium animas nostras et parentum nostrorum, de .VI. eras de sal in comitatu Paliarense, in termino de Castel Salad, in locum que vocat a Ssalinas, et abet afrontaciones illas illas eras iam dictas ad oriente et occiduo et a meridie et a sseptendrione. Quantum istas affrontaciones includunt, sic donamus et vindimus nos ad Deum et sancti Hospitalis Iherusalem et ad te Petro hospitaler et ad confratrem tuum Guillelmun et ad aliis confratribus qui ibidem sunt vel ad veniendi erunt, sic quo nos melius abemus illas eras iamdictas ab intecrum, cum exiis et regresiiis suis, et cum totis pertinenciis earum qui ad illas eras pertinent. Et recepimus de vos Petro et Guillermo, hospitalari, precio .XI.cim. morabitos de auro valentes. Et est manifestum quod si nos donatores et venditores aut ullusque homo vel femina qui ista carta donatione et venditione inquietaverit, in duplo componat, cum sua melioratione. Et in antea hec carta firma permaneat omnique tempore.

Facta ista carta .II. kalendas septembris, anno .IIII. regnante Leduigo rege.

Sig+num Artallo, comite. Sig+num dompna comittisa Agnes, qui ista carta rogavimus scribere et firmamus et testibus firmare rogamus.

Sig+num Tedbal de Salas. Sig+num Bernard de Berros. Sig+num Guillem batle de Sancta Engracia, qui sunt testes.

Guillelmus, sacerdos, rogatus scripsit die et anno quo supra.

Artallu+s. Agne+s.

5

1142, octubre, 14.

Guillem Arnau de Perbes dóna a l'Hospital de Susterris la vuitena part del delme que rebia de Roger i Bernat de Susterris, a canvi de cinc sous grossos "in rem valentem". Fa la donació per a remei d'ànima i a prec del comte de Pallars i del vescomte de Vilamur.

A.C.A.: S.J.J., sec. 1^a, arm. 2., perg. 186.

Igitur in Dei nomine. Ego Guillem Aranal de Perbes facio carta donacionis et vendicionis de illa octava parte de illa decima que ego habeo de Rodger et de Bernard et de suis heredibus vel habere debeo. Et advenit ad me per illo vice comite, et dono hoc per suo consilio et per suo laudamento et de dompno Arnal Mir, comite, ad Deum et sanctum Hospitalis Iherusalem et ad pauperum Christi. et ad te Petro, hospitaler, et ad aliis confratribus qui ibidem sunt vel adveniendi erunt, sic dono vobis et vindo per dicta fide sine engano, et recipio de vos precio placibile V solidos grossos in rem valente, et de super dono hoc ista donatione et ista octava parte de illa decima iam dicta de Rodger de Subtus terras et de Barnard et de suis heredibus propter remedium anime mee et parentum meorum. Et qui de hoc minime fecerit vel tollerit, cum Datan et Habiron et cum Iuda proditor partem habeat in inferno, et iram Dei inveniat et in anathema sit. Et est manifestum quod si ego venditor et donator aut ullusque homo vel femina qui ista carta inquietaverit in duplo componat cum sua melioratione, et in antea firma permaneat omnique tempore.

Facta ista carta II idus octobris, anno VI regnante Leduivigo rege.

Sig+num Guillem Arnal qui [...]ria rogavit scribere et firmavi et testibus firmare rogavi.

Sig+num Arnal, comitis. Sig+num Pere de Vilamur, vice comite. Sig+num Fernun. Sig+num Bertran, suo fratre, qui sunt testes.

Guillelmus sacer rogatus scripsit die et anno quo supra (signum).

6

1145, octubre, 10.

Bernat, castellà de Talarn, amb son germà i la seva mare Sibila, donen a l'Hospital de Susterris l'alou que fou de Menosa i de Ramon Pere, a canvi de quaranta sous.

A.C.A.: S.J.J., sec. 1.^a, arm. 2., perg. 148.

Edic. parc. MIRET I SANS, J.: *Les cases...*, pàg. 42.

In Dei nomine, ego Bernardus, senior chastellanus Talarni, et Berengarius, frater meus, et Sibilla, mater nostra, dimisimus nos ipsum alaude qui fuit de Mennosa et de Ramon Pere ad Deum et a sancta Maria de Soçterras et Hospitali Iherusalem, in manu de Guillemo, hospitalario, et de aliis fratribus qui adveniendi sunt ad proprium alaude, chasas, kasales, ortos, linares, kannamares, arbores, terras, vineas, eremum et codirectum, totum ab integrum, cum exiis et regresiiis et pertinentiis suis. Et habet affrontaciones de rivo de Host usque in Sponda de Bosc, et de kasa de Atatones usque ad fontem de Chalcen. Quantum iste afrontaciones includunt et isti termini abiunt, sic dimisimus nos quales voces et quales directos nos ibi abemus et Guillermo, hospitalario, dona .XXXX.ta. solidos in precio, per isto alaude a Bernardo, kastellano. Et est manifestum quod si ego Bernardus aut Berengarius aut Sibilla, mater nostra, aut ullus homo vel femina qui ista carta inquietaverit in duplo componat, cum sua melioracione et in antea firma permaneat omni tempore.

Facta ista carta .VI. idus october, anno .VIII. regnante Laudovico rege.

Sig+num Bernardus. Sig+num Berengarius. Sig+num Sibilla, qui ista carta

donacionis rogavimus scribere et testes firmare, et suos signos facere. Sig+num Pere Vidal, levita. Sig+num Mir Arnal. Sig+num Pere Mir, testes sunt.

Arnallus sacerdos, rogatus scripsit (sig+num) die et anno que supra.

7

1146, agost, 1.

Ramon Enecon, donà a santa Maria de Susterris un oliverar a l'hort de Ramon Guineman, i a sant Martí de Talarn, en mans de fra Guillem, hospitaler, un hort situat al terme de Talarn.

A.C.A.: S.J.J., sec. 1.ª, arm. 2., perg. 77.

In Dei nomine. Ego Ramon Enneconi facio cartam a domino Deo et sancti Martini de Talarn, ad te Guillem, hospitalario, et ad aliis fratribus qui adveniendi sunt, de uno ortale qui est in katri Talarni, in locum qui vocatur in cimiterio de sancti Martini per caput ecclesiam, et habet afrontaciones de .I. parte, Ramon Guillem, de alia chasa de Arnal Ramon, per caput strata publica, quantum iste afrontaciones includunt, sic vindo vobis ab integrum, cum exiis et regresiis et pertinenciis suis, et recepimus de vobis precio placibile .I. solido grosso in rem valente, et de medietate de ipssos olivarios qui ibidem sunt fundati; et dono .I. olivario a sancta Maria de Sosterras in orto de Ramon Guinaman et de sua uxor Sibilia, et ipso orto afrontat in ipso de sancta Maria. Et est manifestum quod si ego Ramon Enneconi aut nullus qui homo vel femina qui istam cartam donacionis inquietaverit, in duplo componat cum sua melioracione et in antea firma permaneat omni tempore.

Facta istam cartam ipso die, kalendas augusti, anno .VIII. regnante Laudovicco rege.

Sig+num Ramon Enneconi, qui istam cartam vendicionis rogavi scribere et testes rogavi firmare et suos facere. Sig+num Petrus, levita. Sig+num Borrel. Sig+num Mir de la Kadula, testes sunt.

Arnallus, sacerdos, rogatus scripsit die et anno quo supra. Et ego Arnal Remon, laudo et confirmo, et de mea manu sig+num pono.

8

1151, novembre, 9.

Arnau, Oria i son fill Ramon, comtes del Pallars, Jussà, donen als frares de l'Hospital el castell i vila de Susterris, amb l'almúnia de Samamolina.

A) A.C.A.: S.J.J., sec. 1.ª, arm. 2, perg. 13.

B) Id. perg. 209.

Edic. parc. MIRET Y SANS, J: *Les cases...*, pàg. 84.

In Dei nomine, ego Arnallus, Dei gratia Paliariensium comes, et Aurea, comitessa, uxor mea, et filium nostrum Ramon, nos omnes in simul per nos et per omnes nostros, in perpetuum donamus et concedimus castrum in villam de Subtrerris et almunia de Zamalomina a Deo et sancte Marie de

Subteris et ad fratres Ospitaliis presentibus et futuris, totum hoc quod nos ibi abemus nec abere debemus aliquam recionem sine omni retentu, et damus similiter terminum prenominatum infra terminum katri Talarni, scilicet, de Gradio Talarni, et pergit subtus saxeia katri Talarni et vadit per la costa del Codaz en tro en la sera de Cusp en lo torent de part la malomina, en tro en lo terme de Galliner, totum hoc quod nos abemus infra dictum terminum prenominatum, scilicet kastrum et villam cum homines et feminas qui modo habitant nec in antea abitaverint, cum omnibus iuribus nostris, cum censis et usaticis et firmamentis et placitis et forcis et cum omnibus lavaticis et arenibus et cum omnibus mulnaris et molendinis cum aquis ductis et reductis et pratis et erbis et escaliis et lignariis et cum omnibus alodiis qui ad nos pertinent nec ad omnes nostros, totum hoc quod nos abemus infra dictum terminum donamus francum et liberum et quietum Deo et sanctum Ospitalis ad omnes voluntates suas faciendis in perpetuum. Et de nostra possessione eicimus et in posse et in dominacione fratres Ospitalis mitimus, et si forte aliquis homo qui contra hanc donacionem avenerit, sive vicarius sive baiulus sive aliquis homo, non posit venire ad dirumpendum, set fratres Ospitalis abeant omnem dominacionem infra dictum terminum quia nullus hoc non possit abere nullam dominacionem nisi voluntatem suam. Et nos omnes supra dicti, per nos et per omnes nostros, convenimus esse legales girentes et defenetores de haec donacione Deo et sancte Ospitalis de hoc, contra cunctas personas, omni tempore.

Actum est hoc .V.^o idus nobembris, anno ab incarnatione Domini .M^o.C^o.L^o.I.

Sig+num Arnalli, Pallariensium comitis. Sig+num Aurea, comitessa. Sig+num Ramon, filium nostrum, nos omnes in simul, qui hoc firmamus et mandamus scribere et ad testes firmare rogamus.

Sig+num Petri d'Orcau. Sig+num Bernardi de Mur. Sig+num Guillelmi de Castel Velg. Sig+num Arnalli, gramaticis et iudicis.

Petrus Gidonis, sacerdos et canonicus Murensis ecclesie, precibus donatores et testium scripsit hoc donum et imposuit hoc sig+num. (signum).

1154, febrer, 23.

Artau, comte del Pallars Sobirà, donà a l'Hospital de Sant Joan, un camp-màs a Bretui en el terme de Montcortès, nomenat de Guillem Grau. Li donaren els hospitalers, cinquanta quatre morabatins d'or.

A.C.A.: S.J.J., sec. 1.^a, arm. 1., perg. 46.

Edic. parc. MIRET I SANS, J.: *Les cases...*, pàg. 86.

In nomine Domini. Ego Artallus, gratia Dei comes, facio carta vindicionis vel donacionis ad Deum et ad ipso Espital de Iherusalem de uno capud mansso nomine Guillem Grau. Et est in terminio Monthcorthes, in villa quae dicitur Bretui, cum suis aloudiis et suis pertinenciis ab integrum per fide sine malo ingenio sic facio carta. Ego Artall, comite, per me et per mea posteritate en poder de Guillem, espitaler, et de Bernad Guillem et de aliis fratribus

qui ibidem sunt vel venerint. Et recipio de vobis precio placibile .L.ta. e .IIII. morabetinos in auro, et in super quantum plus valet sic dono ad Deum et ad ipso Espital de Iherusalem propter remedium anime mee vel parentum eorum. Et in ipso capud mansso qui fuit de Porchera, facio emenda de .III.es. sesters de ordii per unum annum, per los servicis che Pere Ramon abet in ipso capud mansso de Rromana et de Guillem Guillem. Et per ipsas fidanzias che Pere Ramon abet in ipsos homines de [...] manssos sic venerit dampnum per placitum vel per fidanzas illo comite faciat emenda al Espital de Iherusalem. Et est manifestum q-[uod si ego] Artallo, comite, vel filiiis meis vel propinquis vel mea posterita qui ista carta vendicionis vel donacionis inquietare voluerit in duplo componat. Et in antea firma permaneat omnique tempore.

Facta ista carta in mense febroario, .VII°. kalendas marcii, luna .VII.ma., anno ab incarnatione Domini .C^o.L^o.III°. post .M^o., regnante Laudovico rege.

Sig+num + Artallus, comes, qui ista carta mandavit scribere et testes firmare et sua signa facere. Sig+num Peleth de Galiner. Sig+num Pere Ramon de Montcorthes. Sig+num Bonet de Senet. Testes sunt.

Bernardus, sacerdos, rogatus fuit. Et Bernardus, lector, scripsit die et anno quo (signum) supra. Signum Arnal, filio Artallo, comiti, +.

10

1157, octubre, 30.

Artau, comte del Pallars Sobirà, donà a l'Hospital de Sant Joan, un mas de Mir Mir i sos germans a Bretui, i un altre a Llovercui, anomenat de Joan Pere; els dos amb les seves pertinències i usatges.

A.C.A.: S.J.J., sec. 1.^a, arm. 2., perg. 155.

Ut supra valeat donacio sicut emptio, donacio vero qui per voluntate facta fuerit talem emcio plenam habeat firmitatem, qui res donata si in presenciam tradita est, nullo modo repetatur ad donatore. Igitur in Dei nomine, ego domnus Artallus, comite, donator sum a domino Deo et ad ipso ospitio de Iherusalem vel ad pauperibus eorum, duos mansos in manus de Arnallo Companio vel de aliis fratribus, propter remedium anime mee vel parentum meorum; et est .I. in villa Bretui, prenominato Mir Mir cum suos fratres, et alium in Lobercui, prenominato Iohane Petro, cum suis exiis vel regresiiis earum, cum suis usis vel usaticis que mihi facere debent, totum ab integram sine nullo malo ingenio, quod si ego donator aut nullus homo vel femina qui ista carta carta frangere voluer-[i]-t, in primis ira Dei inveniat, et cum Iuda in inferno dimergat.

Facta est hoc .III. kalendas novembris, anno .XX. regnante Leduvico rege.

Sig+num Artall, qui ista carta donacionis fecit scribere et testes firmare.

Sig+num Gauceran de Io. Sig+num Guillem Ramonde Larsas. Sig+num Mir Gerreta. Testes sunt.

(signum) Guillemus (signum) sacerdos rogatus scripsit die et ano quod supra (signum).

1161, febrer, 26.

Arnau Mir, comte del Pallars Jussà, la seva esposa Oria i el seu fill Ramon donen a l'Hospital i a Santa Maria de Susterris l'autorització per a edificar una nova església a Palau de Noguera, així com també per a edificar cases a l'esmentada vila per a residència dels frares de l'orde, els quals a més són autoritzats per a repoblar el Palau amb gent de Talarn.

A.C.A.: S.J.J., sec. 1.ª arm. 2, perg. 26.

Cit: FONT RIUS, J. M.: *Cartes de població y franquicia...*, II, pàg. 663.

In Christi nomine et eius gracia. Sit rotum quo modo ego Arnallus Miro, Dei gracia Palariensium comes, et coniux mea Aurea, comissa (sic), et Raimundus filius noster, nos in simul donamus et concedimus domino Deo et sancto Iherosolimitano Hospitali et pauperibus eiusdem loci presentibus et futuris in perpetuum quod fratres Hospitalis hedificent novam aeclesiam ad servicium Dei et pauperum Christi et omnium parrochianorum vivorum ac defunctorum in ipsa villa nova nostra de Palaz. Item donamus sancto Hospitali et fratribus eius quod faciant in prephata villa mansiones ad habitandum quibus ipsi et res suas sufficienter manere possint. Donamus in super predictis fratribus Hospitalis quod si voluerint ac potuerint populare homines de suo alodio in prephata villa de Palaz aut in omni termino castelli de Talarn habeant posse populandi sine defectione capud mansi, et illos et alios quos modo in presenti habet ac possidet Hospitalis vel Deo auxiliante habere vel acquirere potuerit habeat francos et liberos Hospitalis in propria Hospitalis voluntate et fratrum eius, cum emcionibus et vendicionibus, cum pascuus et lignis et aquis et mollendinis, cum laboracionibus et adquisicionibus et cum omnibus rebus que ad usum hominum pertinent vel sano intellectu pertinere possint iuxta morem castelli de Talarn. Et hec donacio fuit facta in manu Bernardi de Segu, comendator in partibus de Paliars, et Iohan de Ripol et Gerreta et Marti de Iou et G. de Castello et Fortunius, fratres Hospitalis, sub presentia multorum videntium et audientium hoc. Sicut superius scriptum est nos donatores predicti donamus prescriptum donum per nos et per omnes posteros meos in comitatu Paliarensi futuri venientes Deo et sancto Hospitali et pauperibus eius, in remissione peccatorum nostrorum, et de nostro iure et dominaciones in proprium Hospitalis ius et voluntatem ac potestatem et pauperem eius tradimus haec omnia prescripta et deliberamus per cuncta secula, quatinus anime nostre et parentum nostrorum debitam mercedis retribucionem a Domino si Dei fuerit voluntas consequi mereantur, amen. Quod si nos donatores aut aliquis homo vel femina post nos loco nostro venturi erunt qui istam cartam donacionis inquietare voluerit in duplo componant et ista firma sit et non dirupta.

Facta haec carta donacionis IIII° kalendas marcii, anno Dominice incarnationis M^o C^o LX° I^o.

Sig+num Arnalli Mironis, Paliarensium comitis. Sig+num Auree, comitisse eius coniugis. Sig+num Raimundi eorum filii, qui istam cartam donacionis firmari preceperunt.

Sig+num Petri de Palaz. Sig+num Petri de Midia. Sig+num Raimundi de Achilella, qui huius rei mandato donatorum testes fuerunt.

Raimundus de Gurb, Trempensis ecclesie prelatus a donatoribus et testibus rogatus fuit et sub eius rogatione Amatus, scribe Trempensis, scripsit et fecit istud signum (signum) die et anno quo supra. +.

12

1162, octubre, 29.

Artau, comte del Pallars Sobirà, donà a l'Hospital de S. Joan de Jerusalem, un home dit Mir Mir i son germà Isarn, amb el seu compmàs, alous, drets, censos i usatges que al dit comte devien fer, i tot el qual tenia a Montcortès i Bretui.

A.C.A.: S.J.J., sec. 1.^a, arm. 2., perg. 140.

Ut ita valeat donacio sicut emtio, donacio vero qui per voluntate facta fuerit, talem qualem emcio plenam habea roborem, quia res donata et in presentia tradita sid, nullo modo repetatur ad donatore. Igitur, in Dei nomine, ego Artallus, gracia Dei comes, donator sum ad domum Dei et sancti Hospitalis Iherusalem, propter remedium anime et parentum meorum, uno homine nomine Aur et fratre suo Isarn Mir, cum eorum camp maso et cum suis alodis et suis directis et cum suis censis vel usibus que ad me debent facere vel ad mea posterita, et cum compras et omnem examplamentum que habeant in nostrum terminum illi iam dicti, et sua persona, sine caput maso integro, que non defecissent. Et habeant hac omnia supra scripta in comitatu Paliarense in termino de Montcortès, in illa villa de Bretu-[i] et in termino eorum. Et hoc donatione dono ad Deum per directa fide sine enganno, in manus de Arnal Remon, hospitaler, et confratre suo Bermon et Remon Bernanl et Petrus et ad alios adveniendi erunt, que habeat liberum et quietum et francum illo Hospital de Iherusalem et illis qui hec tenuerint, cum exiis et regressiis eorum. Et est manifestum quod si ego donator aut ullusque homo vel femina aut de propinquis aut de ulla nostra persona qui ista carta vel donacione frangere aut disrumpere voluerit, in prioris iram Dei inueniat, et cum Iuda traditore in infernum dimergat, et in antea firma permaneat omnique tempore.

Facta ista carta donacione .IIII. kalendas novembris, anno .XXmo.V. regnante Laudovicho rege.

Sig+num (signum) Artallus, commite, qui ista carta donatione rogavi scribere et firmavi et testibus firmare rogavi. Sig+num Guillem Ramon de Larsass. Sig+num Gonballus. Sig+num Dabnaz. Hoc sunt testes.

Guiliemus, qui hec scripsit die et anno quo supra (signum).

13

1164, febrer.

Arnau Mir, comte del Pallars Jussà, donà son cos per enterrar al cementiri de santa Maria de Susterris, i a més de les terres que ja havia deixat a l'Hospital, hi afegí son cavall, armes, llit i cinc morabatins anuals.

A.C.A.: S.J.J., sec. 1.ª, arm. 2., perg. 56.

In Dei nomine. Notum sit omnibus hominibus tam presentibus quam futuris quam ego Arnallus Mir, comiti Pallars, teneo et abeo meam terram et meum honorem, et sum hominem de Deo et sancte Marie et de Ospitalis Iherusalem et de fratribus que ibi sunt et in anua futuri erant, et laxo et dono meum corpus ad mea finem a Deo et ad sancti Ospitalis Iherusalem, et meum cavallum et meas armas et tota mea garnizon et meum lectum et ademila, et si ego Arnaldus Mir, comitti de Palars, me volebat exire de hoc seculo non posseat me donare ad nullam aliam religionem, nisi ad sancti Ospitalis Iherusalem, et [...] laxo et dono et concedo de meum honorem et de meam terram ad Deo et ad sancte Marie et ad Ospitali Iherusalem, sicut [...] meum testamentum [...] ego dono per unoquoque anno .V. morabatinos per tenecone ad Deo et ad sancti Ospitalis Iherusalem. Et post obitum meum, Raimundus, filius meus, faciat sicut in hanc cartam scriptum est sine inganno. Et post obitum eius ille qui meum honorem tenuerint faciat similiter per secula cuncta sicut superius [scriptum est].

Facta carta in mense februarii, in feria .VI., anno ab incarnatione Christi, .M^o.C^o.LX°.III°.

Sig+num Arnaldus Mir, comitti Palars. Sig+num Oria, comittissa Palars. Sig+num Raimundi, filius eius. Nos qui hanc cartam laudavimus et firmavimus et testes firmare rogavimus.

Sig+num Raimundi Podio alti. Sig+num Berengarius de Benavent. Sig+num Petrus de Palaci. Sig+num Willelmi de Castro veteri. Sig+num Ermengaudi, comitti Urgelli. Sig+num Arnaldus Cortid. Sig+num Willelmus Morrud. Sig+num Galdina. Sig+num Raimundus Fromentini. Sig+num Arnaldi + comitis.

Willelmus de Favars, scripsit et hoc sig+num fecit.

1171, juliol, 8.

Ramon de Castellví i la seva esposa Guillemma donen a l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem i als pobres que acull un alou situat al castell de Puigcerver (Puigcercòs?). Els béns cedits són alodials.

A.C.A.: S.J.J., sec. 1.ª, arm. 2, perg. 57.

In Dei nomine. Ego Raimundus de Castellvilg et uxor mea Guillema facimus donacionem et cartam donacionis domino Deo et sancto Iherosolimitano Hospitali et pauperibus eius. Donamus namque iam dicto Hospitali et pauperibus ipsud alodium quod fuit de Girberga, quod tenebat Bernardus Raimundi, presbiter de Montcortes nepos eius, per violarium, donamus ad proprium alodium, ad suam voluntatem faciendam, et de nostro iure in suo tradimus dominio et potestate. Et est ipsud alodium in castello de Pugcerver, et in omnibus terminis eius. Donamus iam dicto Hospitali et pauperibus eius iam dictum alodium infra terminos iam dicti castelli, heremum et condirectum, cultum et incultu, vineas et arbores, domos et ortos, pascere, lignare et piscare et ad aquare, vias et tramites, exitus et regressus et quicquid ad usus hominis pertinet. Et est manifestum quod si ego Raimundus de Castellvilg et uxor mea Guillema aut aliquis de filiis nostris aut de posteritate nostra contra hanc cartam donacionis ad irrumpendum venerit non hoc va-

leat vendicare, sed in duplo componat et in antea hec donacio et carta firma et stabilis permaneat omnique tempore.

Sig+num Raimundus de Castellvilg. Sig+num uxor mea Guillema, qui hanc cartam rogavimus scribi testibusque firmari.

Facta ista carta VIII idus iulii, anno Dominice incarnationis M.C.LXX.I.

Testes sunt. Sig+num Guillemi de Galliner. Sig+num Bernardi d.Orcall.

Arnallus, gramaticus et iudex, scribendi hanc cartam rogatus fuit et sub rogatione eius Amatus, scriba Trepensis, scripsit et hoc signum (signum) fecit.

15

1172. novembre, 14.

Artau i Guillema, comtes del Pallars Sobirà, venen a l'Hospital de Jerusalem un campmàs situat a Bretui, nomenat de Boneta, amb totes les seves pertinències i en franc alou. Reberen en canvi, cent morabatins.

A.C.A.: S.J.J., sec. 1.^a, arm. 2., perg. 32.

In Dei nomine. Ego Artallus, comes, et coniux mea Guillelma, comitissa, nos in simul vendimus et donamus domino Deo et sancto Iherosolimitano Hospitali et pauperibus eius in manu Petri de Besora et Arberti et Gallardi et Guillelmi de Castello, et Martini et Geneta et Fortuni, fratrum, et Arnalli, gramatici, unum campmansum ab integrum cum omnibus suis pertinenciis in locum quem dicitur Bretui, ipsum videlicet de Boneta, sicut nos melius habemus vel habere debemus per nos et per omnem nostram posteritatem ad propium alodium et suam voluntatem facere, extra segimentum in calchata. Et ego Artallus, comes, et coniux mea Guillelma, comitissa, per hanc vendicionem et hoc donum accepimus de Hospitali .C. morabetinos. Et est menifestum quod si nos venditores et donatores aut aliquis homo vel femina qui istam cartam vendicionis et donacionis inquietare voluerit, in duplo componat, et ista firma sit non dirupta.

Facta ista carta .X.VIII. kalendas decembris, anno Dominice incarnationis .C.LXX.II. post millesimum.

Sig+num Artallus comes. Sig+num Guillelma, coniux mea, comitissa, qui istam cartam rogavimus scribi testibusque firmari. Sig+num Guillelmi de Claverol. Sig+num Ecardi de Eramont. Hii testes sunt.

Amatus, scriba, sub rogacione venditoris et donatoris et testium, scripsit hanc cartam et fecit istud sig+num die et anno quo supra (signum).

16

1178, juny, 28,

Artau, comte del Pallars Sobirà, sa muller Guillerma, i son fill Bernat, donaren un campmàs a l'Hospital, sense altra retenció que la cavalcada, en mans de Berart, comanador de Susterris. No hi és especificat el lloc.

A) A.C.A.: S.J.J., sec. 1.ª, arm. 2., perg. 116.

B) Id., perg. 345.

Cit. MIRET I SANS, J.: *Les cases...*, pàg. 134.

Sub Trinitatis sacro nomine. [Sit n]-otum, tam presentibus quam futuris quo modo ego Artallus, gratia Dei Paliarien-[sium] comes, et ego Guillema eius coniux ven-[erabilis] comitissa, nos in simul, cum nostro filio Bernardo, donamus Deo et sancto Iherololimitano Hospitali et pauperibus eiusdem loci, per nos et per nostros posteros, et omnes successores nostros qui post nos adveniendi fuerint unum camp masum, totum ab integru, nomine Bonet de Arnallo Gitard, cum omnibus suis alodiis et pertinenciis atque possessionibus, et cum omnibus rebus que modo habent vel in antea qualicumque ratione habere potuerint, cum omnibus censis et usaticis [et domini]-caturis et cum omnibus rebus que ad usum hominum pertinent vel pertinere debent, cum firmamentis et placitis ad faciendam propriam sancti predicti Hospitalis voluntatem, absque ullo retentu excepta cavalcata, donamus et concedimus domino Deo et sancto Hospitali omni tempore ad proprium alodium perpetualiter, et de nostro iure et potestate et dominio tradimus et deliberamus liberam-[en]-te in dominio et potestate sancti Hospitalis Ierusalem et pauperibus eius, in manu Berardi hospitalarii et comendatoris de Subterris, et in manu Bernardi de Tormeda ac multorum aliorum fratrum qui sunt et Deo auxiliante adhuc erunt, in remissione omnium peccatorum nostrorum ut vitam eternam in hoc seculo et in futuro cum Dei misericordia consequi valeamus, amen. Et est manifestum quod si nos donatores aut aliquis homo vel femina qui istam cartam donacionis inquietare voluerit, in duplo componat, et ista firma sit non dirupta.

Acta donacionis scriptura .IIII. kalendas iulii, anno Dominice incarnationis .C.LXX.VIII. post millesimum.

Sig+num Artalli, comitis. Sig+num Guilleme, eius coniugis venerabilis comitisse. Sig+num Bernardi illorum filii, qui istam cartam scribi rogaverunt, testibusque firmari preceperunt.

Sig+num Bernardi de Mur. Sig+num Guillelmi de Castelvilg. Sig+num Raimundi de Castelvilg, hii testes sunt.

Amatus, scriba Trepensis, sub rogacione donatorum et testium, scripsit et hoc signum (signum) fecit fecit die et anno quo supra.

+

+

1179, febrer, 25.

Ramon de Capdella i Anglesa, sa muller, donen a santa Maria de Susterris de l'Hospital de Jerusalem, tots els béns que tenien al terme del castell de Talarn i Susterris, si morien sense fills, amb la condició que els admetin quan aquell vulgui entrar a la casa de l'Hospital.

A.C.A.: S.J.J., sec. 1^a, arm. 2., perg. 9.

Quia nullus in carne positus evadere potest mortem; iccirco, ego Raimundus de Captella et coniux mea Anglesa, donamus Deo et sancto Iherosolimitano Hospitali et sancte Maria de Subterris et pauperibus eius, et mittimus in testamentum et donamus iam dicto Hospitali, pro animas nostras et parentum nostrorum, totum hoc quod habemus vel abere debemus in totum terminum de Talarn et de Subterris. Et ego Raimon de Captella, si filio non habuero de mea coniux Englesa, totum sit ab integrum hoc quod supra

scriptum est, scilicet, totum quantum abemus vel abere debemus ego Raimon de Captella et coniux mea Englesa in termino de Talarn et de Subterris, totum donamus et concedimus ad Ospitali Iherusalem per bona fide sine malo angano, omnique tempore in vita et in morte, si filio non abuero de mea coniux Englesa, et adhuc donamus Deo et sancto Hospitali Iherusalem uno servicio que abemus em Palad de Buierna sicut nos ibi abemus vel abere debemus sine ullo retentu. Et nos donatores iam dicti, nos abeamus licencia dare corpora nostra nisi tantum modo iamdicto Ospitali. Et quando ego R. de Captella voluero venire ad domum Ospitali, recipiant me et faciant me frater et donent mihi abitu quasi unus ex illis abent. Et veniam bene encavalgado et vestito et cum meo lecto ego Ramon de Captella, et recipiant me omnis fratres in pace. Et est manifestum quod si nos donatores aut aliquis homo vel femina qui huius scripturam donationis inquietare voluerit, non hoc valeat, sed in dupplo componat, et cum Iuda traditore eternam dampnationem accipiat, et sit maledictus et excommunicatus et an-[ate]-matizatus, amen.

Acta huius donationis .V. kalendas marcii, anno Dominice incarnationis .C.LXX.VIII. post .M^o.

Sig+num Raimundi de Captella. Sig+num coniux Mea Englesa, qui huius scriptura donationi rogamus scribi testibusque firmari.

Sig+num Bernardi de Captella, frater Raimundi, qui istam cartam laudavit et octorizavit et sua propria manu firmavit.

Sig+num Petri de Orcal. Sig+num A., capellanus de Galliner. Sig+num Raimundi de Aquilella. Sig+num Petri de la Melomena. Sig+num Calvet Sancti Iacobi. Isti testes sunt.

Facta ista carta in presencia de Berard, comendator Hospitalis, et de Bernad de Tormeda, et Martino de Iou et Petro de Talarn, et Gerreta, et omnibus aliis fratribus visores et auditores et receptores de isto dono.

Ego Raimon de Capptella qui isto dono facio et scribere iussi manus meas proprias iuro per ista .IIII.or. evangelia ut teneam et tenere faciam.

Amatus, scriba Trepensis, sub rogatione donatoris et testium scripsit hoc et fecit istud sig+num die et anno quod supra.

1187, març, 6.

Guillem de Sas, dona a l'Hospital tres masos amb ses pertinències, dos dels quals eren situats a la vila de Sas i l'altre a la vall de sant Pere en el lloc dit Mananet. Donà tota la "estriba" que prenia de Pedra Negra fins al terme de Capdella, això és, pastures i emprius per mantenir dins d'aquells termes 3.000 ovelles i 40 euges i vaques; tot franc de cens. Aquesta donació la féu per agrair al mestre de l'Hospital el gran servei fet a ell i al seu germà Bernat, de portar-los i mantenir-los en ultramar.

A.C.A.: S.J.J., sec. 1.ª, arm. 2., perg. 12.

Notum sit cunctis hoc audientibus quo modo ego Guillelmus de Sass et coniux mea Sancia, nos in simul, per nos et per omnes nostros, in remissione omnium peccatorum nostrorum et parentum nostrorum, donamus et in perpetua donacione concedimus domino Deo et sancto Iohanni Babtiste et

sancto Hospitali Iherusalem .III. manssos cum omnibus suis pertinenciis quae ad predictos manssos pertinent. Et sunt duo de istis manssibus in villa que dicitur Ssas, et tercium manssum in valle sancti Petri, in loco qui dicitur Mananet. Et sicut nos habemus et habere debemus ipsos manssos cum omnibus suis pertinenciis, sic donamus predicto Hospitali Iherusalem et fratribus presentibus et futuris ad illorum proprium alodium, sine omni malo ingenio et sine ullo retentu quod ibi non facimus per nos nec per nostros, sed modo in presenti trahimus de nostra potestate mitimus in potestate domui Hospitalis et fratrum iure hereditario predictos manssos, et sunt nominati ipsos duos massos qui sunt in villa de Ssas, unum Guillelmi Ferrarii, et alium Guillelmi Juglar, et tercium manssum de villa de Mananet, est ipsum manssum de Berengaria et de filio meo Bernardo, et adhuc donamus predicto Hospitali Iherusalem et fratribus presentibus et futuris in ipsa nostra estiva que tenet de Petra Nigra usque in terminum de Cabdela, pascua et ademprivo ubicumque voluerint infra istos terminos usque ad tria milia oves et ad .XL. inter equis et vaccas. Et de ista estiva, fratres Hospitalis pro bestiaro predicto nec pro isto ademprivo non donent mihi nec meis deinceps ullum logerium nec tributum. Et omne donum supra scriptum facimus in manu et in potestate fratris Garssie de Lisa, magistri Empostes, et fratris Guillelmi de Lauras et aliorum fratrum, pro bono et magno servicio quod ipse magister mihi Guillelmo predicto et fratri meo Bernardo fecit, scilicet, quod predictus magister, secum in ultramarinis partibus transfretavit et in itinere omne nostrum opus fecit in omnibus nostris necessariis. Et haec dona suprascripta habeant fratres Hospitalis in perpetuum, francum et liberum et quietum, ad omnes illorum voluntates faciendas, et sicut melius legi vel intelligi potest, ad utilitatem Hospitalis et fratrum. Et ita damus predictos mansos cum omnibus suis pertinenciis quae modo habent et in antea acquirere vel examplare potuerint in omnibus locis ad utilitatem Hospitalis et fratrum.

Actum est hoc .II. nonas marcii, anno Domini .M^o.C^o.LXXX°.VII°.

Sig+num Guillelmi de Ssas. Sig+num Sancie, nos qui hanc cartam mandavimus scribere, testibusque firmare rogavimus.

Sig+num Arnaldi filii nostri. Sig+num Arnaldi de Ssas. Sig+num Petri de Ssas, fratrum Guillelmi de Sas, qui hoc laudant et firmant. Sig+num Arnaldi de Chasa de Ladrons. Sig+num Guillelmi Sancti Saturnini. Isti sunt testes.

Arnaldus, levita, scripsit (signum) die et anno prefixo.

1187, agost, 29.

Ramon de Puiggalliner es donà a la casa de l'Hospital de Susterris amb un campmàs i tot el que tenia a Ortó.

A.C.A.: S.J.J., sec. 1.ª, arm. 2., perg. 147.

In Christi nomine et eius gratia. Sit notum cunctis presentibus et futuris quo modo ego Raimundus de Pinna Gallinarii dono et reddo corpus meum domui sancto Hospitali Ierusalem, et dono ibi unum compmansum de Pere Ioan de Montfromid, cum totum hoc quod mihi debet facere, et dono ibi

totum hoc quod habeo nec habere debeo in villa de Ortó, totum hoc dono sancto Hospitali Ierusalem et sancte Marie Subterris ut habeant et teneant per cuncta secula ad totam suam voluntatem faciendam. Et est manifestum quod si ego Raimundus, donatoris, aut aliquis homo vel femina qui istam cartam donacionis inquietare voluerit, in duplo componat et ista firma sit non disrupta.

Facta ista carta donacionis .IIII. kalendas setembris, anno .M.C.LXXX.VII. El hoc fuit donum factum in manu Bernardi de Rocha negada, comendatoris de Paliars, et de aliis fratribus de Subterris, scilicet, cum Petro de Talarn et Gazol et Bernardo Sancte Engracie, et Arnallo, gramatico, et A-[rn]-allo Rogerii et Fortunio et Vidal.

Sig+num Raimundus, donatoris, qui istam cartam donacionis scribi rogavit testibusque firmari precepit. Sig+num Petri, fratri Raimundi donatoris, qui istam cartam donacionis laudavit et fi-[rmavi]-t. Sig+num Petri de Villa Gallinari. Sig+num Raimundi de Manresa, hii testes sunt.

Amatus, scriba, sub rogacione donatoris et testium, scripsit et hoc signum (signum) fecit, die et anno quo supra.

1195, febrer, 9.

Alegret de Zamolomena i la seva esposa Ermessèn venen a Guillem de Sarais, comanador de Susterris i Pallars, un hort situat a Susterris, prop de l'església de Santa Maria, de forma alodial i pel preu de 18 sous de diners.

A.C.A.: S.J.J., sec. 1.^a, arm. 2, perg. 92.

In Christi nomine et eius gracia. Notum sit cunctis presentibus hominibus atque futuris quod ego Alegret de Zamalomena et coniux mea Ermessen et filiis nostris scilicet Petrus et Bernardus, nos in simul vendimus unum nostrum ortum per XVIII solidos denariorum domino Deo et sancte Marie et Hospitali Iherusalem et mansionem quod vocatur Subterris et tibi Gerraldo de Sarais, comendator Palliariensis, et omnibus fratribus prefate mansioni, presentium et futurorum. Et est ipsum ortum in predictam villam, iuxta sancte Marie positus. Afrontat ex una parte nobis comparatoribus, ex alia in tene donec Romeu de Zamalomena, quantum hiis afrontacionibus includitur et ambitur sic vendimus nos predicti venditores ortum iam dictum per nos et per totam nostram posteritatem ad sancto Hospitali iam dicto et mansioni et omnibus fratribus eorum, ad vestrum proprium alodium et ad totam vestram voluntatem faciendam per cuncta secula, cum exiis et regressiis et omnibus suis pertinenciis.

Acta vendicionis carta V^o idus februarii, anno Domini M^oC^oXC^oV^o.

Sig+num Alegreti. Sig+num coniux mea Ermessen. Sig+num Petri. Sig+num Bernardi, qui istam cartam vendicionis scribi rogaverunt testibusque firmari preceperunt.

Sig+num Guillelmi Berengarii. Sig+num Raimundi de Guillia. Hii testes sunt.

Petrus, canonicus scriptor Trempensis, rogatus scripsit et hoc signum (signum) fecit die et anno quo supra.

1195, juny, 30.

Pere de la Serra, donà a santa Maria de Susterris i als frares hospitalers, el delme de tot l'honor que tenia en el terme de Talarn, amb el pacte de que els frares l'haguessin de defendre contra qualssevol homes.

A.C.A.: S.J.J., sec. 1.^a, arm. 2., perg. 344.

In Christi nomine et eius gratia. Cunctis presentibus et futuris sit notum quod ego Petrus de la Serra et coniux mea Ramona, nos in simul, per nos et per totam nostram posteritatem, donamus domino Deo et sancte Marie et mansionem Hospitalis Subterris et omnibus fratribus eius presentibus et futuris, ipsum decimum de totum omnem nostrum honorem quod nos habemus vel abere debemus in castelli Talarn vel in suis terminis vel in antea acquirere potuerimus, scilicet, in presenti donamus et deliberamus uno parilio fogazas panis et duas gallinas et .I. fagaçam ordeï ras venal. Sub tali modo et conventu facimus nos donatores hoc donum predictum domino Deo et Hospitalis et mansionem Subterris et omnibus fratribus eis, quod semper nos et omnes nostros obligant et defendant nobis sicut suos fideles homines contra cunctos homines et feminas, omni tempore, per fidem sine vestro engan. Totum hoc quod supra scriptum est habeat sancte Marie et Hospitalis ad proprium alodium et ad totam vestram voluntatem faciendam per cuncta secula.

Acta carta doncionis .II. kalendas Iulii, anno Domini .M^o.C^o.XC^o.V^o.

Sig+num Petri de la Serra. Sig+num coniux mea Ramona, qui istam cartam donacionis scribi rogavimus, testibusque firmari precipimus.

Sig+num Arnalli de Trillia. Sig+num Petri Garner. Sig+num Petri de Gebes. Hii testes sunt.

Petrus, canonicus, scriptor Trempensis, rogatus scripsit et hoc singum (signum) fecit die et anno quo supra.

